

DISSERTATIONES

AZ ÁLLATVÉDELEM KIALAKULÁSA ÉS TÖRTÉNETI
ÁTTEKINTÉSE

EMBERSICS Judit
PhD-hallgató (PPKE JÁK)

*Minden állat hordoz valamiféle tanítást az emberi
faj számára, a kérdés csak az, hogy mennyien is-
merik fel, és értik meg ezeket a tanításokat.*

1. Bevezető

A hagyományoktól eltérően egy irodalmi műből átvett gondolattal nyitnék, mert úgy érzem, hogy fontos gondolatokkal gazdagíthatja e publikációt. Marlo Morgan „Vidd hírét az Igazaknak” című könyve egy ősi ausztrál törzs mindennapjait meséli el egy mai, a civilizációba született és ott felnőtt ember szemszögéből, akinek lehetősége nyílt részt venni az Igazak népének vándorlásában. Ez az elbeszélés olyan lényeges gondolatokat fogalmaz meg, mint például az, hogy az Igazak népe szerint az állatok egyek az emberekkel, vagy, hogy minden egyes kihalt faj közelebb hozza az emberiség végétét. A számomra leginkább fontos gondolat mégis az, hogy szerintük minden állattól tanulhatunk valamit, amit hasznosíthatunk mindennapi életünkben, és önmagunk megtalálása során. A kenguru például sohasem lép hátra, ő az egyetlen állat, mely erre képtelen. A kígyó pedig sokszor vedlik élete során, mely irányt mutathat számunkra a tekintetben, hogy fontos az örök megújulás, fontos, hogy levessük régi szokásainkat, berögződéseinket, és teret engedjünk az újnak.¹

Az ősi népekben tehát, mint ahogy a példa mutatja, még élt a természet és az állatok iránti tisztelet, egészségben éltek a természettel. Ezek az emberek még a természet részeinek gondolták magukat, tisztelték az állatokat.

¹ Marlo MORGAN: *Vidd hírét az Igazaknak*. Budapest, Partvonal Könyvkiadó, 2012. 108–110.

A mai ember sajnos már nem tudja megfelelően értékelni egy állatnak a világban és a földön elfoglalt helyét, szeretetét és lelkét.²

Manapság egyre többen – felismerve rég elfeledett kapcsolatunkat az állatokkal – küzdenek az állatokért, sürgetik az állatvédelem minél szélesebb körű megvalósulását. Vannak, akik megelégszenek azzal, hogy tiltásokat fogalmaznak meg a társadalom tagjai számára az állatokkal kapcsolatban, de vannak olyanok is, akik ennél merészebbek, és a védelmet a jogalanyiság, valamint bizonyos jogok adásában látják realizálhatónak. Közös vonás azonban, hogy általában civil szervezetek tömörítik ezeket a csoportokat, hiszen ez a periférikus kérdés a politikai, gazdasági csatározások közepette szinte mindig elsikkad. Az államok az állatvédelmet még mindig inkább presztízskérdésként kezelik, szem előtt tartva Gandhi mondását: „egy nemzet nagysága és erkölcsi fejlettsége híven tükröződik abban, ahogyan az állatokkal bánik”.

Előbb utóbb azonban fel kell vállalniuk azt, hogy az állatokat nem azért kell védeni, mert azzal bizonyítjuk államunk erkölcsi nagyságát, hanem magukért az állatokért, hiszen ők is érezni, szenvedni, örülni képes élőlények, és éppen ezért nem elég csak megalkotni egy-egy jogszabályt – mely az állatok védelmének biztosítására hivatott –, hanem azt szigorú eszközökkel be is kell tartatni, és igenis komolyan kell venni ezt a témát.

2. Az állatvédelem kialakulása és áttekintő története az állat, mint élőlény szempontjából

Az állatvédelem kialakulása hosszú és szerteágazó folyamat, melyet sokféle nézőpontból lehet megközelíteni. Lehetne vizsgálni a különböző szabályozási szinteken való megjelenését: ezen belül a nemzeti állatvédelmi jogszabályok kialakításának történetét, a szabályozások tárgyait, területeit; majd az ezután létrejött európai uniós rendeletek és irányelvek; és nemzetközi szintéren létrejött egyezmények kialakulásának folyamatát. De vizsgálhatnánk az állatvédelem különböző részterületein keresztül is: vad- és halgazdálkodás, állategészségügy, fajtavédelem, valamint egyedvédelem fogalmán, szabályozási körén keresztül.

Mivel a jelen publikáció célja annak a vizsgálata, hogy maga az állat, mint élőlény védelme általánosságban hogyan alakult a történelem folyamán, így kifejezetten a vad- és halgazdálkodás, állategészségügy, fajtavédelem részletes ismertetése nem cél.

Az állatvédelem kialakulásának vizsgálata során először is azt szükséges definiálnunk, hogy mi is az állat?³ Mit jelentett a természeti népeknek, mit a felvilágosult

² Egyes vélemények szerint elképzelhető, hogy az állatoknak is van lelkük, és így nem csak az emberi faj, mely rendelkezik e különlegességgel. A lélek meglétét nagyon nehéz – ha nem lehetetlen – bizonyítani, de még definiálni sem egyszerű. Éppen ezért sohasem fogjuk megtudni teljes bizonyossággal, hogy van-e vagy sem az állatoknak lelkük, mégis továbbgondolásra adhat okot, hogy a latin *anima mundi* kifejezés *világszelmet*; *anima praesens* kifejezés *lélekjelenlétet* jelent; az *anima* szó pedig a *lélek*, *életerő*, *élőlény* jelentésekkel bír. Az állat szót a latin az *animalia* szóval fejezi ki, az angol az *animal* szóval fordítja. Ez a véletlen egybeesés igencsak gondolatébresztő.

³ JAVOR Benedek: Állatvédelem (jegyzetek). In: NYÉKI Kálmán (szerkesztő): *Bioetika és Környezeti Etika*. II. Budapest, Család, Ifjúság és Bioetika Intézet Alapítvány, 2010. 96.

kultúrákban élőknek, hogyan vélekedtek az állatokról a történelem során a különböző társadalmak. Ezt követően pedig néhány meghatározás ismertetése indokolt, hogy mit is értünk állatvédelem alatt.

2.1. Mi az állat?

A természeti népek számára az állatok a transzcendens létező megtestesülései voltak, mint ahogy a bevezetőben is utaltam az Igazak népének felfogására. Számukra nem csak az anyagi világban létező egyéb élőlények voltak ők, hanem a transzcendens világ manifesztálódásai. Ha az indián kultúrákat vizsgáljuk, látható, hogy a népek gyakran identitásukat is egy-egy állati teremtményhez kötik (totemállatok).⁴

Tehát a természeti népek számára az állatok a legkevésbé sem tárgyak, hanem létező, lélegző, mágikus lények voltak, akik tiszteletet érdemeltek.

A zsidó-keresztény kultúrkörben, az Ószövetségben még megfigyelhető az a felfogás, hogy az állatok teljes jogú társai az embernek, hiszen, mikor Isten szövetséget köt Noéval, azt valójában az összes teremtménnyel köti.⁵ A később kialakult keresztény világ értelmezése már eltávolodott ettől a felfogástól.⁶

Ahogy az emberiségnek egyre több tudása lett a világról és a benne létező dolgokról, élőlényekről, a kezdeti felfogásoknak a helyét kezdte átvenni a mai világban fénykorát élő, sokkal materialistább felfogás az állatokról. Transzcendens lényekből dolgokká váltak. Az állat a római jog szerint úgynevezett *res mancipi*, tehát csak *mancipatio*-val, ünnepélyes aktsussal átruházható dolog volt, majd a későbbi fejlődések során a mozgó dolgok önállósultak – *res se moventes* –, amelyek közé az állatok is tartoztak.⁷ Rousseau felfogása szerint az állatok egyenesen szerkezetek, melyeknek semmi önmagán túlmutató célja nincs. Descartes „*cogito ergo sum*”-ja pedig elárulja, hogy amelyek élőlény nem tud gondolkodni, nem is létezik.⁸

A jog világában tehát az állatok a tulajdonjog szabályozási körébe estek, és mint „dolgok” kerültek meghatározásra.

⁴ Uo. 96.

⁵ Uo. 96.

⁶ Érdemes megjegyezni azonban, hogy Ferenc pápa első önálló enciklikájának (*Laudato si'*) témaválasztása tükrözi, hogy a katolikus egyház is fontosnak tartja azt, hogy a környezetvédelem ügye (és ezen belül természetesen az állatvédelem is értendő) ismét támogatást kapjon. Az enciklika címzettje már nem csak a „katolikus világ”, hanem a Föld összes népe, maga az emberiség. Az enciklika alcíme – „Közös otthonunk gondozásáról” – is mutatja, hogy a gondolatmenet szerint a Földünk közös otthonunk, melyhez minden élőlény hozzátartozik, ezért minden élőlénynek gondját kell viselnünk. A világ erre az enciklikára úgy tekint, mint természet- és környezetvédelmi enciklikára, és mint ilyen, egyedi és kiemelkedő fontosságú. Megfigyelhető tehát egy visszatérés az egyház részéről a környezet és a természet védelméhez, mely oly régóta perifériára szorult.

⁷ ZOLTÁN Ödön: Az állatvilág jogi védelme. *Magyar Jog*, 1986/2. 108.

⁸ JÁVOR i. m. 96.

Ez a felfogás mára a tudomány, ezen belül is a biológia és az etológia⁹ kutatási eredményeinek köszönhetően kezd elavulttá válni, és egyre inkább előtérbe kerülnek azok a felfogások, amelyek az állatot érző, szenvedni és érezni képes élőlényként definiálják.

Az 1975. évben a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete által összeállított értelmező kéziszótár szerint az állat olyan élőlény, melynek idegrendszere, mozgásszervei és érzékszervei vannak. Érző és mozgó lény.¹⁰ Ebből a definícióból is látszik, hogy már 1975-ben érző lényként definiálták az állatot, tehát az elavult felfogások helyett teret nyert és nyer az állatokra érző lényként tekintő gondolkodás.

Ezt a változást, ha lassan is, de követi a jog világa: először még csak olyan állatvédelmi és állatjóléti szabályok kialakításával, melyek az állatokról való gondolkodás lényegi magvát nem változtatják meg, hiszen még mindig a tulajdonjog körébe tartoznak. Talán a nem is olyan messzi távolban azonban már látszik az állati jogalanyiség gondolata is, mely alapvető változásokat indítana el, amennyiben befogadásra találna a társadalomban.

2.2. Mit értünk állatvédelem alatt?

Érdekes, hogy az 1975-ben kiadott értelmező kéziszótárban az állatvédelem szó nem kapott külön helyet, és csak annyi tudható meg, hogy az állatvédelem a hasznos állatok intézményes, illetve társadalmi védelme.¹¹ Ezzel kapcsolatban megfigyelhető egyfajta ellentmondás a szótárban, hiszen az állat fogalmánál egy meglehetősen felvilágosult definíciót közöl, míg az állatvédelem kapcsán azt kizárólag a hasznos állatokra érti. Hogy melyek a hasznos állatok, azt nem definiálja.

Zoltán Ödön a 2000-es évben az alábbiakban látja az állatvédelem fogalmának lényegét: az állatok indokolatlan kínzásának, a velük való kíméletlen bánásmódnak a megakadályozása, vagy a lehető legkisebb mértékre szorítása, az életfeltételeik biztosításáról, valamint az állatfajok fennmaradásáról való emberi gondoskodás.¹² Ez a megközelítés már egy nagyon tág értelmezési lehetőséget nyújt, és gyakorlatilag lefedi az állatvédelem tágabb értelemben vett meghatározását.

A T/4254. számú törvényjavaslat (az állatok védelméről és kíméletéről) általános indoklása szerint az állatvédelem tulajdonképpen az állatvilágot különböző irányokból fenyegető veszélyekkel szembeni óvó tevékenységek foglalatja. A törvényjavaslat indoklása szerint ez tehát egy gyűjtőfogalom, melybe tágabb értelemben beletartozik az állatvilág teljességének, fajtagazdagságának megőrzésére kialakult természetvédelem; az állategészségügy; valamint a vad- és halgazdálkodási állományvédelem. Az állatvédelem negyedik összetevője az egyedvédelem, vagyis az úgynevezett egyedkímélő

⁹ *Etológia* szó jelentése: az etológia görög eredetű szó, az állatok és az ember természetes viselkedését kutató természettudomány. Általában az etológia alatt az állatok viselkedésével foglalkozó tudományt értik, az emberek viselkedését vizsgáló terület a humán-etológia. (Forrás: Eötvös Lóránd Tudományegyetem Etológia Tanszékének honlapja: <http://etologia.elte.hu/?p=5&s=0>)

¹⁰ MTA nyelvtudományi Intézet (JUHÁSZ József SZÓKE István NAGY Gábor KOVALOVSKY Miklós szerk.): *Magyar Értelmező kéziszótár*. II. változatlan kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1975. 31.

¹¹ Uo. 32.

¹² ZOLTÁN ÖDÖN: *Az állatvédelem jogi rendje*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2000. 29.

állatvédelem.¹³ Általában ezt az egyedkímélő állatvédelmet szokták szűkebb értelemben vett állatvédelemnek tekinteni.

A tágabb értelemben vett állatvédelem területei kapcsán megfigyelhető, hogy mindegyik területnek más és más célja van: a természetvédelem a fajgazdagság megóvására törekszik; célja nem az egyedek szükségtelen szenvedéstől való védelme, hanem az állatfajok megőrzése. Tehát az egyeden túlmutató védelmet irányoz elő. Az állategészségügy az állatok betegségének megelőzésével és gyógyításával foglalkozik. A hal- és vadvédelem tulajdonképpen állományvédelmet jelent, nem a szükségtelen fájdalomtól óvja az állatokat, hanem az állomány egyedeit védi, állományszabályozás céljából. Az egyedkímélő állatvédelem pedig az emberi ráhatás alatt élő állatok kíméletét takaró állatvédelem, mely azért különbözik az előzőekben felsoroltaktól, mert itt már előtérbe kerül a védelem erkölcsi–etikai háttere a gazdasági célok és az állatfajok megőrzése helyett.¹⁴

Az állatvédelem tehát egy gyűjtőfogalom, általánosságban azonban elmondható, hogy tiltások, kötelező magatartások megfogalmazását jelenti, melynek címzettjei az emberek és az emberi társadalom. A tiltások és kötelező magatartások célja pedig eltérő lehet: fajtavédelem, állományvédelem, az állatok egészségének megóvása vagy az egyedek védelme.

Az állatok védelméről szóló jogszabályok általában az egyedvédelmet jelentik, mivel a többi terület (hal- és vadgazdálkodás, természetvédelem, állategészségügy) már külön jogszabályok által jóval korábban többé-kevésbé szabályozottá vált. Így a publikáció további részében az egyedkímélő állatvédelem kerül előtérbe.

2.2.1. Állatvédelem a kezdetektől

A történelem során az állatkultusznak és a totemizmusnak köszönhetően kialakult a jó–rossz kategóriája, sok szakirodalom erre vezeti vissza a bizonyos állatfajokkal való rossz bánásmódot. Bizonyos állatok, mint például a kígyó, farkas, rossz fényben tűntek fel, míg más állatokat szentként tiszteltek. Így azokat a fajokat, melyek gonosz szellemet, istent személyesítettek meg, nyugodt szívvel lehetett bántani.

Az állatkultusz legékesebb példája Egyiptom, ahol az istenségek állati formában jelentek meg. Az állatok iránti szenvedélyes érdeklődésükből kifolyólag szoros kapcsolatban voltak az állatokkal.¹⁵ Amikor meghaltak, testüket ugyanúgy bebalzsamozták, mint embertársaikét, és a piramis mélyén biztosították számukra is lelkük továbbvándorlását a túlvilágra. Mindez azt bizonyítja, hogy az állatokat még nem fokozták le lélek nélküli alacsonyrendű fajjá.¹⁶

¹³ T/4254. számú törvényjavaslat általános indoklása. <http://www.parlament.hu/iromany/fulltext/04254txt.htm>

¹⁴ KÁROLYI Judit: Az állatkínzás szabályozásának fejlődése Magyarországon. *Acta Juridica et Politica Szeged*, 68., 2006. 10.

¹⁵ MORRIS i. m. 20.

¹⁶ Uo. 27.

Amióta házasított állatokról beszélhetünk, azóta létezik tulajdonképpen az állatvédelem – igaz, nem a mai értelmében –, hiszen ez szükségképp együtt járt bizonyos védelmi tevékenységgel is, mivel a tartott állatokról gondoskodni kellett.¹⁷ A kezdetek kezdetén tehát elődeink számára magától értetődő volt az állatok iránti felelősség, nem volt szükség írott törvényekre. Később, a civilizáció kialakulásával, fejlődésével párhuzamosan már megfigyelhetők írott anyagok az állatok védelmével kapcsolatban.

Ha végigtekintünk a történelmen, megfigyelhető, hogy ahogy közeledünk a jelenkor felé, a hangsúly egyre inkább az írásbeli védelemre helyeződött át.

2.2.2. A tudatos állatvédelem kialakulása a különböző országokban

A fenti felfogástól eltávolodva a civilizáció fejlődésével az emberiség számára már nem volt természetes az állatok védelme és tisztelete. Védelmüket a saját céljaink miatt biztosítottuk (igavonó képesség minél hosszabbtávú fenntartása, a munkára foghatóság minél hosszabb ideig történő megőrzése, a „haszonállatok” minél szélesebb körű és minél jobb kihasználhatósága stb.).

A tudatos állatvédelem az állatok védelmének érzelmi alapú megközelítését jelenti. Kialakulása jelentős lépés volt, mivel az állatok védelmét innentől kezdve azért látták szükségesnek, hogy megóvják őket a szükségtelen fájdalomtól, a kíméletlen bánásmódtól, és javítsák életfeltételeiket. Kialakulásával az állat került a védelem középpontjába azért, mert érezni és szenvedni képes élőlény.

A tudatos állatvédelem Angliában és Németországban alakult ki elsőként.

Az *angol* állatvédelmet három periódusra oszthatjuk: az első az állatvédelmi szemléletváltás időszaka, mely a XVIII. századra tehető. Az első szakaszról annyit érdemes megemlíteni, hogy mivel a mezőgazdaság volt a meghatározó, így nagyrészt haszonállatok tartásában merült ki az állatokról való gondoskodás. Csak annyit foglalkoztak velük, amennyi szükséges volt annak érdekében, hogy húsuk, tejük és egyéb részeik megfelelő minőségűek legyenek.¹⁸

Aztán az 1800-as években beindult az állatok védelmét különböző célokból támogató törvényjavaslatok kidolgozása. Ez a második periódus. 1800. áprilisában Sir William Pulteney parlamenti képviselő javaslatára a parlament a bikaviadalok betiltásáról tárgyalt, tették ezt még egészen más cél érdekében: a munkások ugyanis túl sokat voltak távol a munkától a bikaviadalok idején. Ez a kérdés akkor még megbukott a parlament előtt, mivel az ellenzék jelentéktelen problémának tekintette ezt a kérdést.¹⁹ Ebben az időszakban, 1809-ben jött létre az első szervezett állatvédelmi mozgalom Nagy-Britanniában, Liverpoolban, mely Arthur Broome lelkész nevéhez köthető.²⁰ Az első állatvédelmi törvényjavaslatot pedig az ír Richard Martin nyújtotta be 1821-ben.

¹⁷ ZOLTÁN (2000) i. m. 21.

¹⁸ MIKE RADFORD: *Animal Welfare Law in Britain. Regulation and Responsibility*. New York, Oxford University Press Inc., 2001. Idézi: JÁMBOR Adrienn: *Az állatvédelem joga*. PhD értekezés. Miskolc, 2016. 24.

¹⁹ Uo. 24.

²⁰ GYÖNGYÖSI Zoltán: Az állatok joga és jogalanyisága. *Jogi fórum*, 6. <http://www.jogiforum.hu/publikaciok/192>

E törvényjavaslat a lovakkal és más állatokkal szembeni kegyetlen bánásmód megakadályozását tűzte ki célul, de a parlament akkor még kitartott régi állásfoglalása mellett, miszerint ennek a kérdésnek a tárgyalása teljesen felesleges, mivel a kérdés nem alkalmas törvényi szintű szabályozásra.²¹ 1822-ben aztán ismét benyújtotta a javaslatot, mely törvényerőre is emelkedett. Ez volt az állatvédelmi törvény a háziállatok védelméről, amely a világon az első állatvédelemmel kapcsolatos törvény is egyben.²² A jogszabály tiltotta a szarvasmarhákkal és a lovakkal való durva bánásmódot, és kínzásukat. Ez volt az első olyan jogszabályi szintű rendelkezés, melynek kifejezett célja az volt, hogy a kegyetlen bánásmódot megelőzzék az állatok védelme érdekében. Sajnos mind a mozgalom (eladósodott), mind a törvényjavaslat (nem tartották be) kudarc volt.

Az állatvédelem első propagandakampánya egy számár ügyéhez köthető: a tulajdonosát perbe fogták, mert kegyetlenül bánt az állattal. A bíróság nem akart foglalkozni az ügygel, mivel csak egy számárról volt szó. Ezért a „számár képviselője”, Martin behozatta a tárgyalóterembe az állatot, mint élő bizonyítékot. Így a bíróság végre hajlandó volt dönteni az ügyben. Az esetet megverselték, megfestették, így ennek hatására állatvédő társaságok sora alakult.²³ Martin és Broome Londonban 1824-ben létrehozták az első állatvédelmi egyesületet: ‘Társaság az állatokkal szemben elkövetett kegyetlenkedések ellen’ névvel. 1835-ben Viktória hercegnő vállalta el a fővédnökséget a szervezetben, így felvette a királyi jelzőt: ‘Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals’ – ‘Királyi Társaság az Állatokkal szembeni Kegyetlenség Megelőzése Érdekében’.²⁴

1840-től 1918-ig terjedt a harmadik periódus, melynek jelentős lépcsőfoka, hogy 1849-ben hatályba lépett az állatkínzás megelőzéséről szóló törvény, mely jelentős változásokat hozott: meghatározta például az állatokkal való bánásmód olyan típusait, melyeket bűncselekménnyé minősített: állat verése, rossz tartási körülmények, állat képességeit meghaladó teljesítményre kényszerítés, állatkínzás. Kimondta továbbá, hogy a bűncselekmény megállapításához már nem szükséges a szándékosság. Nagy eredménye az is, hogy az elkövetők körét kiterjesztette harmadik személyekre is, akik felbujtásért voltak felelősségre vonhatók. 1911-ben elfogadásra került az állatok védelméről szóló törvény, mely hatályon kívül helyezte az állatkínzásokra vonatkozó rendelkezéseket. Ez a törvény a háziállatokra és a fogságban tartott állatokra is kiterjedt, valamint bántalmazásnak tekintette az állatok megrúgását, halálra hajszolását, megrémisztését és vadítását is.²⁵

Európa más területein is megnyilvánultak természetesen az állatvédelem kezdetei. Német területen elsőként Szászország fogadott el törvényt 1838-ban arról, hogy az állatokat meg kell védeni.

Hollandiában az 1886. évi büntető törvénykönyvben már helyet kapott az állatkínzás szabályozása, igaz, a célja még a közrend és közbiztonság fenntartása volt csupán.

²¹ JÁMBOR i. m. 24.

²² GYÖNGYÖSI i. m. 6.

²³ SZÉCHY Ágnes: Az állatvédelem kezdetei. *Fauna Híradó*, 1995. Nyár.

²⁴ GYÖNGYÖSI i. m. 6.

²⁵ JÁMBOR i. m. 27.

A helyzet ugyanez volt *osztrák* területen: egy 1846-ban kiadott császári rendelet tiltotta a nyilvánosan és a közrend megzavarásával elkövetett állatkínzást. Ez tehát közvetett állatvédelem, mivel a konkrét célja nem az állatok védelme, hiszen csak a nyilvánosan elkövetett állatkínzást, és ezek közül is a közrend megzavarásával történő állatkínzást tiltotta.²⁶

New Yorkban Henry Bergh volt diplomata nevéhez köthető az 1866-ban elsőként létrejött amerikai állatvédő egyesület, az ‘Amerikai Szövetség az Állatkínzás Megakadályozásáért’ megalakulása. Berghet felhárborította, ahogyan a lovakkal bántak *New Yorkban*. Az első ügy, amit bíróság elé vittek, egy bérkocsis esete volt, aki kerékküllővel ütötte lovát, amiért felbukott. Megnyerték a pert.²⁷ Berghet sok kritika érte, amiért állatok védelmével foglalkozott ahelyett, hogy inkább a gyermekek védelmével foglalkozott volna. Egy furcsa eset azonban elhallgattatta ezeket a kritikai megnyilvánulásokat. Egy anyát feljelentettek, mert bántalmazta és éhezettette gyermekét, azonban a rendőrség válasza erre csak annyi volt, hogy ez magánügy. Ekkor a feljelentő Berghhez fordult, azt füllentve, hogy egy kisállat van bajban. Furcsa mód, a hatóságok így már foglalkoztak az ügygel, és a kicsit végül elvették anyjától. Ezen ügy következménye volt, hogy a gyermekek védelmére létrejött a *New York-i* Gyermekvédő Liga, és ez a per vezetett az első gyermekvédelmi törvény elfogadásához is. Egészen eddig a gyermekek védelmét is az állatvédők látták el. Ezért van az, hogy *Amerikában* az állatvédő egyesületeket ma is ‘humane’ kifejezéssel illetik, mint emberséges egyesületeket.²⁸

Magyarországon az igazi, közvetlen állatvédelem az 1990-es évektől kezdve indult be. Állatkínzásra vonatkozó rendelkezést már az 1879. évi XL. törvénycikk is tartalmaz (kihágásokról szóló büntető törvénykönyv) a közrend és a közszemérem elleni kihágások között.²⁹ A hazai állatvédelem kiemelkedő alakja volt Herman Ottó természetudós, aki állatvédő egyesületet is alapított. Az 1990-es évek után az első nagy jelentőségű törvény az 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről. A 2004-es év is kiemelkedő jelentőséggel bírt, hiszen büntetőjogi tényállássá vált az állatkínzás.

*Megjegyzendő, hogy bár ezek az első szabályozások hatalmas eredménynek tekinthetők, a védelmüket csak ott ismerték el, ahol az emberi szükséglet-kielégítést ez nem gátolta. Ahol gazdaságról, szórakoztatásról, élelmiszertermelésről volt szó, a kialakított szabályokat rugalmasan kezelték, és bevezették a szükségszerű szenvedés fogalmát, így kerülve meg az állatok szenvedését tiltó szabályokat.*³⁰

²⁶ Uo. 28.

²⁷ Jane GOODALL – Marc BEKOFF: *Az utolsó pillanat. Az élővilág megóvásának tíz parancsolata*. Budapest, Gabó Kiadó, 2002. Idézi: CZERNY Róbert: *Az állatvédelem tízéves törvénye és tízparancsolata (1998–2008)*. Budapest, Rejtjel, 2009. 168.

²⁸ SZÉCHY i. m.

²⁹ ZOLTÁN (1986) i. m.; Idézi: JÁMBOR i. m. 31.

³⁰ GYÖNGYÖSI i. m. 6.

2.2.3. Állatvédelem a háborúk idején

Vannak olyan speciális helyzetek, amikor felborulnak a már kialakult szabályok, és egészen új szabályrendszerek lépnek életbe. A nagy háborúk nem csak az emberi társadalmakat viselték meg, hanem az állatvilágot is, mivel számtalan állatfajt használtak a háborúban különböző célokra. E kitekintést azért tartom fontosnak, mert az állatvédelem egyik legerősebb területe a háborúkban felhasznált állatok védelmének kérdése. A szükségszerű szenvedés, mint mentő körülmény az állatokkal való bánásmód kapcsán egy háborúban volt a leginkább alkalmazható.

Az állatok frontokon való bevetésének számos problémája volt, ezért az állatvédelmi előírások betartása egyáltalán nem volt szempont: először is az állatok hosszú utaztatás után érkeztek a frontra, aminek következményeként már az úton nagyon magas volt az elhullási arány. Ott sem várták őket olyan körülmények, amelyek bármilyen állatvédelmi szempontnak megfelelték volna (tegyük hozzá, az emberek is embertelen körülmények között éltek a fronton): nem tudták kipihenni az út fáradalmait, lövegek becsapódásai között kellett dolgozniuk, az ellátmány is akadozott, és a szakképzett gondozók létszáma sem volt kielégítő. Rengeteg állat pusztult el éhhalálban, vagy járványban. A Német Birodalomban például a háborút közvetlenül megelőzően 4,7 millió lovat számláltak, a háború végére ez a szám 3,3 millióra csökkent.³¹ A háborúkban felhasznált állatfajok köre igen széles: kutyák, öszvérek, galambok, lovak, de az ókori háborúzásokban gyakori volt az elefántok használata is.

A kutyák kapcsán megemlítendő, hogy a speciálisan képzett kutyák modern katonai célokra történő felhasználása először a 19. század közepén, a francia hadseregben történt. A kutyákat főleg sebesültek felkutatására használták szimatuk miatt, nagyrésztük a Vöröskeresztnél teljesített szolgálatot, de akadtak kutyák, főleg a nagytestűek, akiket fegyverek húzására, vagy sebesültszállításra képezték ki. A magyar hadseregben történő kutyák alkalmazásáról és kiképzéséről a Honvédelmi Minisztérium 3. számú osztálya döntött.³²

A lovakat főleg felderítésre, sebesültek szállítására, és teherhordásra használták.

Galambokat, mint hírvivő állatokat már az ókori Rómában Julius Caesar is használt a gallok elleni hódító hadjáratban. Ők voltak a háborúkban az információ szerzői, a kémek. Nem volt ritka, mikor már a modern technológia is bekapcsolódott a háborúba, hogy mini fényképezőgépeket szereltek a madarak szügyére, így légi felderítésre is fel tudták használni őket.³³

2.2.4. A tudatos állatvédelem szintjei

A tudatos állatvédelem megjelenése a nemzeti szabályozásokban egyre inkább láthatóvá tette, hogy nemzetközi téren is szükség van olyan egyezmények megkötésére, me-

³¹ HORVÁTH Orsolya: Az állatok hadicélú felhasználása a háborúkban, különös tekintettel a Nagy Háborúra. *Honvédségi Szemle*, 143. évf. 2015/3. 124–125.

³² Uo. 121–123.

³³ Uo. 125–126.

lyek egységesen kezelik az állatvédelmet, hiszen ugyanúgy, mint a környezetszennyezés, az állatokkal való rossz bánásmód, a fajok kihalása sem áll meg az államhatáron. Rengeteg olyan probléma merült fel, melyet nemzetközi szinten kellett szabályozni, mint például az állatok nemzetközi kereskedelme, vagy bizonyos állatfajok kihalásának veszélye. Általában azonban jellemző, hogy főleg a tágabb értelemben vett állatvédelem szabályozása jut el nemzetközi szintre.

Létrejöttek olyan nemzetközi természetvédelmi egyezmények, mint például a Ramsari Egyezmény (mely a nemzetközi jelentőségű vadvizekről, különösen, mint a vízimadarak tartózkodási helyéről szól); a Berni Egyezmény (mely az európai vadon élő növények, állatok és természetes élőhelyek védelmét rendezi); a Bonni Egyezmény (a vándorló vadon élő állatfajok védelméről); a Washingtoni Egyezmény (a veszélyeztetett vadon élő, állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szól) – melyet angol neve után (Convention on International Trade in Endangered Species of Wilde Fauna and Flora) – CITES-egyezménynek is szoktak nevezni; valamint a Riói Egyezmény (mely a biodiverzitás megőrzéséről gondoskodik).

Az állatvédelem természetesen az Európai Unió szintjén is megjelenik, hiszen az EU is felismerte e terület szabályozásának szükségességét; így környezetpolitikájának része a természetvédelem. Az EU továbbá részese a Berni, Bonni, Riói és a Washingtoni egyezmények is.

Ezek a szintek nem különülnek el élesen egymástól, hiszen a nemzetközi egyezmények államok általi belső jogba építése garantálja, hogy a nemzetközi elvek megjelenjenek nemzeti szinten is, valamint az Európai Unió is csatlakozott a nemzetközi egyezményekhez.

3. Összegzés

Láthatjuk, hogy a mai értelemben vett, közvetlen állatvédelem kialakulásához rengeteg erőfeszítés és kitartás kellett, egyfajta gondolkodásbeli rendszerváltozásnak kellett végbemennie a társadalmak gondolkodásában ahhoz, hogy az állatot ne valamiféle társadalompolitikai, gazdasági okból védjék, hanem azért, mert szenvedésre képes élőlény.

Érdekes hullámmást figyelhetünk meg, ha végigtekintünk az állatokról való felfogásokon: a természeti népek számára nem volt szükség szabályokra annak érdekében, hogy jól bánjanak az állatokkal. Magától értetődően tisztelettel kezelték őket, társként tekintettek rájuk. Az állatoknak lelket tulajdonítottak, melyek társaik a természetben, melyekkel egységben élni a legnagyobb kötelesség és jog volt.

Aztán, ahogy egyre több tudást halmoztunk fel a materialista világról, úgy távolodtunk el egyre inkább a természettől és vele együtt élőlénytársainktól. Mindent próbáltunk, próbálunk leegyszerűsíteni megismerhető tudásra, és közben elfelejtjük, hogy az anyagi tudás csak egy része a világnak. Elhittük, hogy amit nem tudunk bizonyítani, szabályozni, az nem is létezhet, vagy nem olyan mértékben, ahogy azt elképzeltük. Az emberközpontú világfelfogás kialakulásával és terjedésével megszűnt az ember és állat mellérendelt viszonya, helyette kialakult a jól ismert alárendeltség. Furcsamód, véleményem szerint, ez az alárendelt helyzet kellett kialakuljon ahhoz, hogy a mai értelemben vett állatvédelemről lehessen beszélni. Hiszen, mit is jelent az állatvédelem? Írásbeli jogszabályokkal védelmet biztosítunk az állatoknak magunktól, emberektől és

a civilizációnktól. Amíg az ember nem helyezte magát a középpontba mindenek fölé, addig az állatvédelem mai fogalma értelmezhetetlen volt.

A középkori felfogás csak a mezőgazdaság kapcsán védte, ha védte valamennyire az állatokat, azon belül is főleg a haszonállatokat. A védelem fő szempontja az volt, hogy minél több hasznot hozzon az állat a tulajdonosának.

Az 1820-as évektől kezd beindulni az a fajta állatvédelem, mely már azon alapult, hogy az állatok szenvedni képes élőlények. Egyre inkább kidolgozásra kerültek az olyan törvényjavaslatok, melyek már nem társadalompolitikai, vagy gazdasági célból akarták szabályozni az állatokkal való emberséges bánásmódot, hanem ténylegesen az állati szenvedést akarták csökkenteni.

Manapság pedig, mikor már majdnem az összes ország rendelkezik állatvédelmi jogszabályokkal, nemzetközi szerződések, egyezmények születtek; egy új irány van kialakulóban, egy sokkal 'radikálisabb' irányzata az állatok védelmének: az állati jogalanyiség gondolata. Egyre többen és többen foglalkoznak azzal a kérdéssel, hogy vajon fel lehet-e ruházni az állatokat jogalanyiséggel, és amennyiben a válasz igen, mely fajokat, és milyen jogokkal kellene felruházni. Mi az a képesség, mely alapján eldönthető, mely fajok kapjanak jogokat és melyek nem? Elképzelhető-e, hogy jogok illessék, de kötelezettségek ne terheljék őket? Kik lépjenek fel a jogaik érvényesítése érdekében?

A téma szempontjából rendkívüli jelentőségűnek tartom Ferenc Pápa *Laudato Si'* című enciklikáját. Nem csak azért, mert az egész emberiséget szólítja meg, és globális problémákra reflektál, hoz összefüggésbe egymással, hanem azért is, mert az enciklika számos pontjában figyelmet fordít az állatvilág helyzetére is: sok pontban elhangzik, hogy Isten összes teremtménye önértékkel bír, és ezért tisztelettel kell bánnunk velük.

„[...] Because all creatures are connected, each must be cherished with love and respect, for all of us as living creatures are dependent on one another.”³⁴ Tehát minden teremtmény kapcsolatban áll egymással; szükségünk van egymásra, függünk egymástól. Ezeket a gondolatokat kell szem előtt tartanunk az állatvédelemben is, és e gondolatok mentén kell továbbfejlesztenünk a már meglévő vívmányokat, ha szükséges és lehetséges, akkor a jogalanyiség megadásával.

³⁴ HOLY FATHER FRANCIS: *Encyclical letter Laudato Si' of the Holy Father Francis on care for Our Common Home*. 2015. 30.

